
Maja Čabrilo, Pavle Ilić, Zoran Robulj

Kategorizacija pojmova u konotativnom semantičkom prostoru

Ovo istraživanje predstavlja pokušaj da se kategorizacija čovekove realnosti izvrši na osnovu subjektivnih čovekovih kriterijuma, tj. na osnovu značenja koje ti objekti imaju za čoveka. Uzorak od 360 ispitanika procenjivao je značenje 46 pojmova na 32 skale semantičkog diferencijala. Skale su odabrane tako da najbolje reprezentuju tri aspekta konotativnog značenja (10 skala za emotivnu i po 11 za kognitivnu i konativnu). Rezultati pokazuju da čovek, pojmove koji ga okružuju, svrstava u pet grupa. Tri najbrojnije grupe jesu grupa sa pozitivnom emotivnom obojenošću, zatim slede grupa sa izrazito negativnom emotivnom obojenošću i grupa sa slabo izraženom emotivnom dimenzijom. Osim ove tri velike, postoje i dve manje grupe koje imaju izraženo nizak kognitivni faktor (pridevi tipa: nejasno, nestvarno). Prvu grupu čine reči koje označavaju nešto u šta verujemo, dok drugu grupu čine reči čije nam značenje nije poznato.

Uvod

Dosadašnja naučna istraživanja isključivo su se bavila objektivnim kategorizacijama objekata, izvršenim na osnovu njihovih fizičkih karakteristika. Primer za ovo je podela živih bića koja je izvršena u biologiji, ali kada se govori o kategorizaciji pojmova prema njihovom značenju, onda se ne može zadržati samo na ovakvoj podeli. Većina autora kao dve najvažnije vrste značenja navode denotativno i konotativno. Podela pojmova prema njihovom denotativnom značenju bila bi ekvivalentna podeli koja je prisutna u biologiji, jer se prema Bugarskom (1986) pojam denotacije odnosi na ekstenzivno ili eksplicitno značenje reči. Rot (1982) navodi da se pod konotativnim značenjem podrazumeva denotativnom značenju pridruženo značenje, tj. emocionalna stanja, misli i stavovi koji se pridaju denotativnom značenju. Kategorizacija ove vrste razlikovala bi se od dosadašnjih zbog toga što je konotativno značenje socijalno i lično uslovljeno. Naše istraživanje je pokušaj da se kategorizacija čovekove realnosti izvrši na osnovu njegovih subjektivnih kriterijuma.

*Maja Čabrilo (1980),
Novi Sad, Subotička
49, učenica 4.
razreda Karlovačke
gimnazije*

*Zoran Robulj (1980),
Zrenjanin, Mileta
Krunića 14, učenik 4.
razreda
Elektrotehničke i
građevinske škole
"Nikola Tesla" u
Zrenjaninu*

*Pavle Ilić (1981),
Mrčajevci, Miloja
Stojanovića 74,
učenik 3. razreda
Gimnazije u Čačku*

*MENTOR:
Dragan Janković,
student psihologije u
Beogradu*

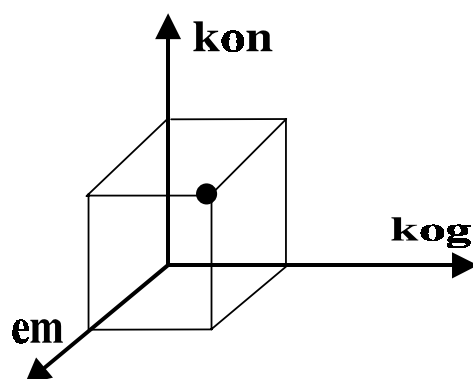
Osnovni problem predstavlja konstrukcija instrumenta kojim bi se mogla meriti vrednost konotativnog značenja pojmova. Ovim problemom među prvim se bavio Čarls Osgud. On je merenje vrednosti konotativnog značenja pojma izvršio tehnikom semantičkog diferencijala (Osgood, Suci & Tannenbaum 1957). Nakon niza eksperimenata došlo se do skale semantičkog diferencijala, koja je sastavljena od sedam podeoka i na čijem se svakom kraju nalazi po jedan od para opozitnih prideva, što znači da su osnovne karakteristike ovih skala sedmočlanost i bipolarnost. Faktorskom analizom utvrđeno je postojanje tri faktora: *evaluacije* (dobar–loš), *potencije* (jak–slab) i *aktiviteta* (aktivan–pasivan, brz–spor).

Interesantno sa aspekta problema kojim se ovde bavimo bi bila i istraživanja Ognjenovića (1984 i 1987). Ispitanici su procenjivali objekte po tri dimenzije: fizičkoj bliskosti objekta, emotivnoj jačini (koju objekat izaziva) i po prisustvu objekta u fokusu svesti. Pokazalo se da prva dimenzija odgovara kogniciji, druga emotivnom stavu, a treća konaciji. Ognjenović je procenio da se pojmovi grupišu u pet kategorija: objekat za sebe, objekat za mene, ja u službi objekta, objekat u službi ja, objekat i ja za sebe (u zavisnosti od vrednosti koje zauzimaju na navedene 3 dimenzije).

Istraživanje Jankovića (1998) pruža precizniji uvid u to šta čini konotativno značenje reči. Skala konotativnog diferencijala, sastavljena od prideva ekstrahovanih iz srpskog jezika pruža bolju operacionalizaciju definicije konotativnog značenja od svih dosadašnjih. Od dobijenih prideva napravljena je lista od 1264 opozitna para prideva, gde svaki od tih parova predstavlja jednu skalu. Ona je zatim podvrgnuta višestrukim redukcijama iz kojih je proizišlo 70 jedinica koje su ušle u prvu verziju instrumenta, koji je primenjen u daljem traživanju (Janković 1998). Ispostavilo se da je ova skala po svojim metrijskim karakteristikama do sada najbolji instrument te vrste. Faktorskom analizom su dobijena tri faktora (dimenzije) konotativnog značenja, koji su ekvivalentni sa *emotivno-evaluativnom* (skale: prijatan–neprijatan, dobar–loš), *kognitivnom* (skale: logično–nelogično, razumljivo–nerazumljivo) i *konativnom* (skale: upečatljivo–neupečatljivo) dimenzijom značenja.

Ako navedene faktore shvatimo kao dimenzije hipotetičkog konotativnog prostora, možemo se zapitati kakve sve položaje zauzimaju pojmovi predstavljeni tačkama u takvom prostoru, tj. da li postoje određene zakonitosti njihovog grupisanja, ili su oni potpuno difuzno, slučajno raspoređeni.

Cilj ovog istraživanja je, dakle, pokušati utvrditi način na koji se procenjivani pojmovi grupišu u takvom hipotetičkom trodimenzionalnom prostoru značenja. Ako tri fizičke dimenzije tog prostora definišemo trima faktorima konotativnog značenja (emotivno-evaluativnom, kognitivnom i konativnom), tada radijus vektor tog pojma određuje njegovo značenje. Ukoliko je poznat položaj svakog pojma, moguće je merenjem distanci između pojmova odrediti način na koji se u takvom prostoru oni grupišu.



Slika 1.
Položaj pojma predstavljen tačkom u hipotetičkom trodimenzionalnom prostoru konotativnog značenja, čije su koordinate: emotivno-evoluativna, kognitivna i konativna dimenzija značenja.

Figure 1.
Representation of the concept in the hypothetical 3-D space of connotative meaning (coordinates: emotional/evaluational, cognitive, conative).

Metod istraživanja

Uzorak

Uzorak ispitanika je činilo 360 srednjoškolca iz Beograda, Novog Sada, Čačka i Nikšića. Starost ispitanika bila je između 15 i 19 godina.

Instrumenti

Za merenje konotativnog značenja pojmova korišćen je instrument od 32 skale (iskazane u formi semantičkog diferencijala) za koje je na osnovu istraživanja Jankovića (1998) utvrđeno da najbolje predstavljaju trofaktor-sku strukturu konotativnog značenja (slika 1).

LOŠ -3 -2 -1 0 1 2 3 DOBAR

Slika 2.
Primer skale semantičkog diferencijala.

Stimulusi

Uzorak je činilo 46 imenica u nominativu jednine. Korišćena su 44 pojma isprođukovana od strane uzorka od 50 ispitanika, osim toga dodate su i dve reči čije objektivno značenje nije bilo poznato ispitanicima.

Figure 2.
An example of the semantic differential scale.

Postupak

Ispitanici su procenjivali 46 pojmova na 32 skale. Redosled procenjivanja pojmova na skalama bio je slučajan, a vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Primer skale je dat na slici 2.

Rezultati

Procene koje čine jedan faktor su sažete u jedan skor koji je dalje predstavljao vrednost koju taj pojam zauzima na toj dimenziji konotativnog prostora značenja.

Podaci su obrađeni taksonomskom (klaster) analizom. Dobijeno je pet grupa (klastera) pojmova (tabela 1):

Tabela 1. Grupisanje pojmova po klasterima

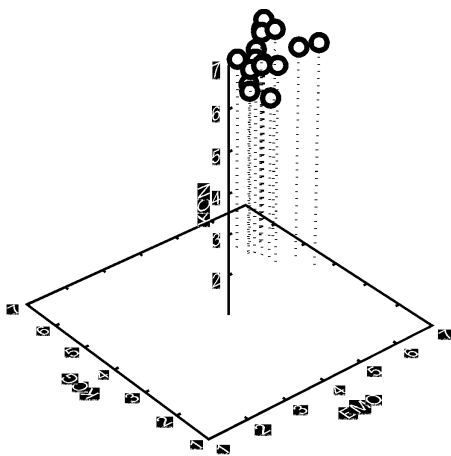
Klaster 1	Klaster 2	Klaster 3	Klaster 4	Klaster 5
muzika	čudo	luster	irupič	ajkula
istina	Bog	makaze	flujak	grom
jelen	san	mikročip		svinja
pas		tepih		bol
igra		trava		tumor
seks		trotoar		bolest
umetnost		grana		strah
prijatelj		kamen		mržnja
uspeh		stolica		nesreća
žurka		telefon		pakao
delfin		bojler		pokolj
dete		olovka		sahrana
ja				smrt
ljubav				
znanje				

Skala od -3 do 3 transponovana je tako da vrednosti budu u intervalu od 1 do 7. Iz tabele 1 vidimo da su pojmovi grupisani u pet klastera, prema vrednostima koje oni dobijaju na trima skalama (slika 3).

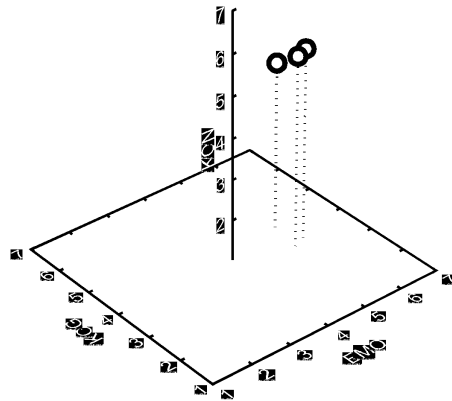
Diskusija i zaključci

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da ljudi dele svet koji ih okružuje i objekte u njemu u 5 grupa. Tri najbrojnije grupe jesu grupa sa pozitivnom emotivnom obojenošću, zatim slede grupa sa izrazito negativnom emotivnom obojenošću i grupa sa slabo izraženom vrednošću na emotivnoj dimenziji, sa pojmovima koje srećemo svakodnevno. Osim ove tri velike, postoje i dve manje grupe koje imaju izraženo nizak kognitivni faktor (pridevi tipa: nejasno, nestvarno). Prvu grupu čine reči koje označavaju nešto u šta verujemo, dok drugu grupu čine reči čije nam značenje nije poznato.

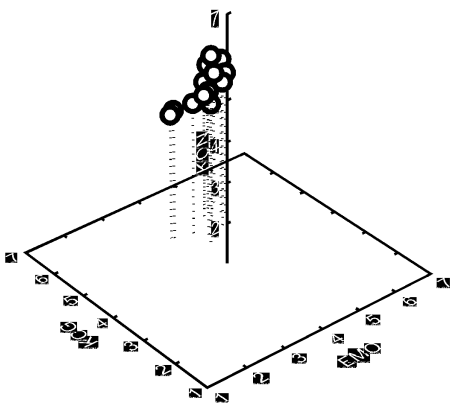
Pojmovi koji su klaster analizom grupisani u prvi klaster su od strane ispitanika procenjeni kao jako emocionalno pozitivni. Tu spadaju ljubav, znanje, prijatelj, Sunce Pored visoko izražene emotivne ovi pojmovi imaju i visoko izraženu konativnu komponentu. To znači da ih ispitanici procenjuju kao inspirativne, zanimljive i podsticajne. Pojmovi ovog klastera su za ispitanike najčešće poznati, pa se u skladu sa tim kreću i njihove vrednosti na kognitivnoj dimenziji.



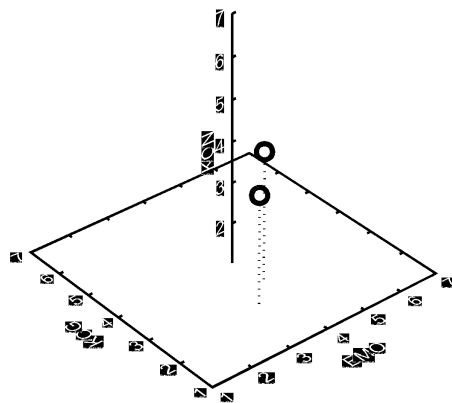
KLASTER 1



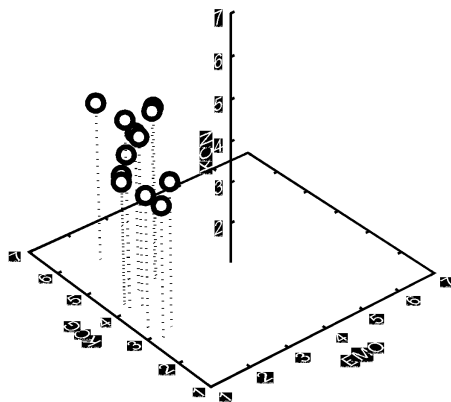
KLASTER 2



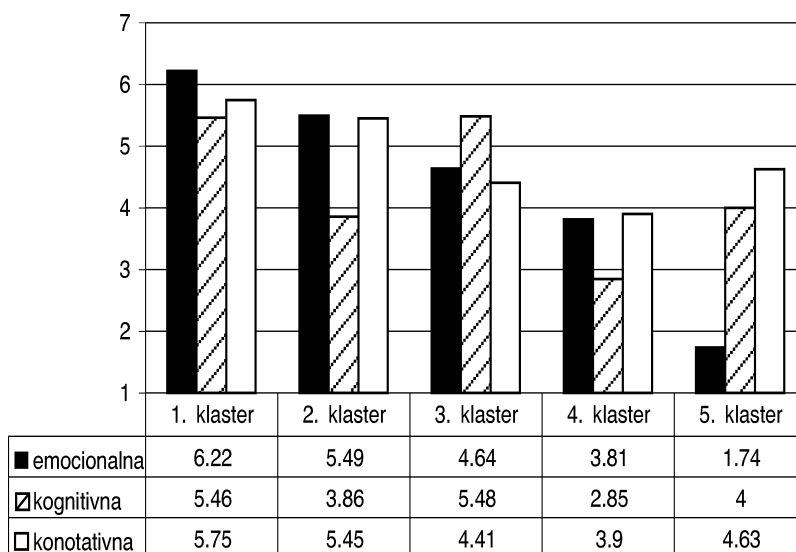
KLASTER 3



KLASTER 4



KLASTER 5



Slika 4.
Prosek vrednosti za sve tri dimenzije (emotivno-evaluativnu, kognitivnu i konotativnu) za svaki od 5 klastera, sa grafičkim prikazom.

Figure 4.
Means of values on three dimensions (emotional/evaluationa, cognitive, conative) for all five clusters.

Drugi klaster čine pojmovi Bog, san i čudo. Njihovo konotativno značenje karakteriše niska vrednost kognitivne komponente. Iako se njihove kognitivne vrednosti kreću oko neutralnog, četvrtog podeoka, što znači da ih ispitanici ne shvataju u potpunosti, ove pojmove ispitanici procenjuju kao emocionalno i konotativno pozitivne.

Pojmovi koji čine treći klaster predstavljaju objekte koje ljudi svakodnevno sreću i koriste (tipa: tepih, makaze, mikročip), ali se oni njima ne bave na višim nivoima svesti. Za njih se ne vezuju bilo kakve emocije, već su procenjivani kao neutralni.

Četvrti klaster formiraju pojmovi irupič i flujak. Njihovo denotativno značenje većini ispitanika nije poznato, pa je stoga bilo interesantno videti kako ljudi procenjuju značenje pojmova čiji sadržaj ne poznaju. Vrednosti pojmova na emocionalnoj i konativnoj dimenziji konotativnog značenja su oko sredine skale. To znači da su oni neutralni za naše ispitanike, odnosno za njih nisu vezane nikakve emocije, niti dati pojmovi deluju motivišuće. Vrednosti na kognitivnoj dimenziji četvrtog klastera manje su od bilo kog drugog klastera, pa su im ovi pojmovi nejasni, nerazumljivi, neodređeni.

U peti klaster ulaze pojmovi: bolest, nesreća, strah, grom Ovi pojmovi su negativno emocionalno obojeni. Najčešće se procenjuju kao neprijatni, loši, mrski i nepoželjni. Vrednosti kognitivne dimenzije su srednje izražene, što znači da su pojmovi iz ovog klastera procenjivani kao neutralni za prideve tipa nepoznato, poznato, nejasno, jasno i sl.

Ovim istraživanjem je potvrđena početna hipoteza da se pojmovi kategorišu u grupe zavisno od izraženosti pojedinih komponenti. Ono predstavlja samo pokušaj da se kategorizacija čovekove realnosti izvrši na osnovu njegovih subjektivnih kriterijuma, tj. na osnovu značenja koje ti objekti imaju za čoveka. Slede dalja istraživanja konotativnog prostora na

većem uzorku pojmova i preciznije tretiranje pozicija i distanci koje pojmovi zauzimaju u tom prostoru. Na osnovu toga možemo procenjivati kakav značaj pojedini pojmovi imaju za čoveka.

Literatura

Bugarski, R. 1989. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Janković, D. 1998. Konotativni aspekt značenja pojmova: konstrukcija jednog novog semantičkog diferencijala. Izlaganje na IV naučnom skupu *Empirijska istraživanja u psihologiji*. Beograd: Filozofski Fakultet.

Ognjenović, P. 1987. *Objekti i šta svest čini sa njima*. Beograd: Filozofski fakultet.

Osgood, C., Succi, G.J. and Tannenbaum, P. 1957. *The measurement of meaning*. University of Illinois Press Urbana.

Rot, N. 1976. Psihološka istraživanja. Beograd: Filozofski fakultet.

Vučković, P. 1995. *Ogledi semantike i pragmatike* – seminarski rad. Beograd: Savremena administracija.

Maja Čabrilo, Pavle Ilić, Zoran Robulj

Categorization of Objects in Connotative Semantic Space

In this research, an attempt was made to provide the most appropriate way to categorize the objects around us in hypothetical three-dimensional space of connotative meaning. Previous research examined only the objective cognitive categorizations, while the categorization provided herein was based on subjective connotation. The sample consisted of 360 high-school students. They estimated the meaning of different concepts on 32 semantic differential scales. The scales were chosen to represent three aspects of connotative meaning. Each aspect could represent one dimension of hypothetical coordinate system, and the meaning of concepts could be marked by points. In this way, it was possible to identify principles on which subjective categorization was based. The results of cluster analysis showed that concepts were grouped in five clusters. The first one covered the concepts evaluated as emotionally positive. In the second cluster were the concepts with high values on emotional dimension, as well as low values on cognitive dimension. The concepts unrelated to man's point of view represented the third cluster. The fourth cluster represented the concepts distinguished by the following: their denotative meaning was not familiar to the subjects, they were low on cognitive dimension, and, also, on conative and emotional dimension they were estimated as neutral. Finally, the most important feature of the concepts in the fifth cluster was the highly negative value on emotional dimension.

